

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Dergisi

Kahramanmaraş Sütçü İmam University

Journal of the Faculty of Theology

ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

**Şii Âlim Fadlallah'ın Min Vahyi'l-Kur'ân Tefsirinde Yahudilerle İlgili Âyetleri
Yorumlaması**

The Interpretation of Verses About Jews in the Shiite Scholar Fadlallah's Tafsir
Min Wahy al-Qur'an

Yazarlar / Authors

Sümeýra NALBANT

Doktora Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Ana Bilim Dalı

Rize / TÜRKİYE

sumeyra.nalbant@erdogan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1406-8607>

Süleyman MOLLAİBRAHİMOĞLU

Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Ana Bilim Dalı

Rize / TÜRKİYE

suleyman.mollaibrahimoglu@erdogan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6175-9107>

Makale Türü/ Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 31/01/2025

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 10/06/2025

Makale Yayın Tarihi / Date of Publication: 30/06/2025

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran / June

Yıl/Year: 23 Sayı/Issue: 45 Sayfa /Page: 448-465

Atıf/Citation: Nalbant, Sümeýra – Mollaibrahimoğlu Süleyman. "Şii Âlim Fadlallah'ın Min Vahyi'l-Kur'ân Tefsirinde Yahudilerle İlgili Âyetleri Yorumlaması". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Haziran 2025), 448-465.

<https://doi.org/10.35209/ksuifd.1630919>

● Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Şİİ ÂLİM FADLALLAH'IN MİN VAHYİ'L-KUR'ÂN TEFSİRİNDE YAHUDİLERLE İLGİLİ ÂYETLERİ YORUMLAMASI*

Öz

Muhammed Hüseyin Fadlallah (öl. 2010), modern dönemde Lübnan'ın önde gelen dinî ve siyasî şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Fadlallah, yalnızca dinî meselelerde değil, aynı zamanda Lübnan'ın siyasî tarihi ve kültürel yapısında da derin etkiler bırakmıştır. İlmî geleneğe sahip olan bir ailede dünyaya gelmesi ve Şîî İslam dünyasının en önemli dinî ve siyasî merkezlerinden biri olarak kabul edilen Irak'ın Necef şehrinde yetişmesi, onun entelektüel ve kişisel gelişimini şekillendiren başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Lübnan'ın siyasal, ekonomik, kültürel ve psikolojik açıdan zorlu süreçlerden geçtiği, mezhepsel çatışmaların yaşandığı dönemlerde Muhammed Hüseyin Fadlallah, minberdeki dinî liderlik görevini sürdürmekten ve bir ilim adamı olarak ders vermekten, ayrıca eser telif etmekten vazgeçmemiştir. İşte bu sürecin bir meyvesi olarak *Tefsîru min vahyi'l-Kur'ân* isimli bir eser kaleme almıştır. Bu tefsir, yazıldığı dönemin zorluklarıyla şekillenmiş olup, söylem ile eylemin birleştiği bir eser olarak dikkat çekmektedir. Pratik hayata yaptığı vurgu, okuyucusunu bilinçli düşünmeye ve hareket etmeye davet etmesi açısından kayda değer bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Fadlallah'ın tefsir yaklaşımını modern dönem tefsir ekollerinden biri olan içtimâî tefsir ekolü içerisinde değerlendirmek mümkündür. Bu ekol, Menâr ekolü şeklinde de isimlendirilen Muhammed Abduh (öl. 1095) öncülüğünde sistemleşmiş bir ekoldür. Kur'ân merkezli, Kur'ân'ın hidayet kitabı olduğunu vurgulayan bireysel ve toplumsal ıslahı hedef edinen bu ekol, âyetleri bütüncül ve mezhep üstü bir yaklaşımla ele almaktadır. Bu nedenle tefsir, psikolojik ve eğitim açısından bilinçlendirme faaliyeti olarak değerlendirilmekte; birey ve toplumu ahlakî dönüşüme çağırان pratik bir boyut içermektedir. *Min vahyi'l-Kur'ân tefsiri*'nin de bu çerçevede tahlil edilmesi -özellikle güncel meselelere yönelik ortaya koyduğu görüş, öneri ve teklifler açısından- önem arz etmektedir. Fadlallah, Şîî-İmâmî geleneğe mensup bir ilim adamı olduğu için meseleye Şîî perspektifin etkileri de dâhil olmaktadır. Bu çalışmada, Fadlallah'ın tefsirinde Yahudilerle ilgili âyetleri nasıl yorumladığı incelenmiştir. Onun Yahudilerle ilgili âyetleri psikolojik, sosyolojik ve tarihsel bir bakış açısıyla ele almış olduğu ve ilgili âyetleri güncel hayatla nasıl ilişkilendirdiği tahlil edilmiştir. Bu bağlamda Fadlallah'ın siyasî-dinî kimliğinin birbirini etkilediği ve tefsirinde bu ilişkinin ortaya çıktığı görülmüştür. Ayrıca çalışmada Fadlallah'ın siyasî kimliğinin Yahudi kimliğini değerlendirmesine etki edip etmediği sorusuna cevap aranmıştır. Bununla birlikte Yahudiler ile Müslümanlar arasındaki güncel ve siyasî krizlerden biri olan Filistin meselesine Kur'ân merkezli nasıl bir yorum getirildiği, dikkate değer bir diğer konudur.

Anahtar kelimeler: Tefsir, İçtimâî Tefsir, Fadlallah, Min vahyi'l-Kur'ân, Yahudiler, İsrailoğulları, Filistin Meselesi.

The Interpretation of Verses About Jews in the Shiite Scholar Fadlallah's Tafsir Min Wahy al-Qur'an

Abstract

Muhammad Husayn Fadlallah (d. 2010) is recognized as one of the most prominent religious and political figures in modern Lebanon. His influence extends beyond religious matters to the political history and cultural landscape of Lebanon. His intellectual and personal development was shaped significantly by being born into a family with a scholarly tradition and being educated in Najaf, Iraq, one of the most important religious and political centers of the Shi'a Islamic world. During Lebanon's periods of political, economic, cultural, and psychological turmoil, characterized by sectarian conflicts, Fadlallah did not abandon his roles as a religious leader, educator, and author. As a result of these turbulent times, he composed Tafsir Min Wahy al-Qur'an. This exegetical work, influenced by the difficulties of its era, stands out as a synthesis of discourse and action. Its emphasis on practical application and its call for conscious thought, behavior, and

* Bu makale, "Şîî Tefsir Geleneğinde Muhammed Hüseyin Fadlallah ve Min Vahyi'l-Kur'ân İsimli Tefsiri: Dirayet ve İçtimâî Yönu" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

activism make it a significant contribution. Fadlallah's approach to Qur'anic exegesis can be classified within the Sociological Tafsîr school, a modern exegetical methodology that aligns with the Manâr school, systematized under the leadership of Muhammad Abduh (d. 1905). This school emphasizes a Qur'an-centered interpretation, viewing the Qur'an primarily as a guide for individual and societal reformation. It adopts a holistic and non-sectarian approach to the interpretation of verses. Consequently, exegesis within this framework is regarded as an educational and psychological effort to raise awareness, carrying a practical dimension that calls individuals and societies toward ethical transformation. Analyzing Min Wahyi'l-Kur'ân within this framework is crucial, particularly in light of its views, proposals, and recommendations on contemporary issues. Additionally, the fact that Fadlallah was a scholar from the Shi'a-Imami tradition brings a distinct Shi'a perspective into his interpretations. This study examines Fadlallah's approach to Qur'anic verses concerning Jews. It analyzes how he interprets these verses from psychological, sociological, and historical perspectives and how he relates them to contemporary life. The study also explores the interplay between Fadlallah's political and religious identities, demonstrating how this relationship manifests in his exegesis. Furthermore, it investigates whether his political stance influences his perception of Jewish identity. Another significant aspect is his interpretation of the Palestinian issue within a Qur'anic framework, one of the most pressing political and religious crises between Jews and Muslims today.

Keyword: Tafsir, Sociological Tafsir, Fadlallah, Min Wahyi'l-Kur'ân, Jews, Israelites, Palestinian Issue.

Giriş

Muhammed Hüseyin Fadlallah (öl. 2010),¹ 1935 yılında Irak'ın kutsal kabul edilen Necef şehrinde dünyaya gelmiş, Şîî-İmamî geleneğin etkili olduğu bir çevrede yetişmiştir. İlmî ve dinî anlamda derin bir geçmişe sahip, Lübnan asıllı bir aileye mensuptur ve bu aile, pek çok merci-i taklîdin² yetiştiği zengin bir ilmî mirasın önemli bir parçasıdır. Fadlallah'ın dinî alandaki eğitim hayatı, babası Âyetullah³ Seyyid Abdürreûf Fadlallah'tan aldığı derslerle başlamıştır. Bu ilk eğitimin ardından Fadlallah'ın eğitim hayatı, Necef Havza-i ilmiyye medreselerinde yaklaşık yirmi yıl kadar devam etmiştir. Bu süreçte devrin önemli siyasî ve ilmî şahsiyetlerinden dersler almıştır. Bu isimlerin başında Necef'te dinî ve siyasî otoriteyi elde bulunduran kendi dönemlerinin merci-i taklîdleri olan es-Seyyid Muhsin el-Hekîm (öl. 1970) ve es-Seyyid Ebu'l-Kâsım el-Hûî (öl. 1992) gelir. Yine önemli ilim adamları olan es-Seyyid Mahmûd eş-Şâhreverdî (öl. 2018), eş-Şeyh Hüseyin el-Hillî (öl. 1394) es-Seyyid Muhammed er-Rûhânî (öl. 1418) eş-Şeyh Sadrâ el-Bârekûbî gibi isimler de onun hocaları arasında sayılmaktadır.⁴

Fadlallah'ın ilmî kişiliği, doğrudan kendisinden ders aldığı âlimlerin yanı sıra dolaylı olarak etkilendiği diğer ilim adamlarının katkısıyla şekillenmiştir.⁵ Özellikle Kur'ân tasavvuru ve

¹Genel olarak literatürde ve dünya basınında "Fadlallah" ismiyle tanındığı için, bu çalışmada da müellif bu isimle anılmaktadır.

² İmâmîyye Şîasî'na göre içtihad yetkisine sahip fetvasına başvurulmuş ve taklit makamında olan en yetkili müçtehidî ifade etmektedir. Hamid Algar, "Merci-i Taklîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 172.

³ Şîî-İmâmî geleneğin âlim ve fakihlerin yetkinliğini göstermek için kullanılan bir kavramdır. Mehdi Muhakkık, "Âyetullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 4/244.

⁴ Muhsin el-Emîn, *A'yânü's-Şîa* (Beyrut: Dâru't-Teâruf, 1403), 431; Ali Hüseyin Surûr, *Allâme Fadlallah: Tahaddî el-Memnû'* (Beyrut: Dâru'l-Melek, 1464), 33; Muhammed Hüseyinî, *es-Seyyid Muhammed Hüseyin Fadlallah mufessiren* (Beyrut: Dâru'l-Melek, 1465), 27; Muhammed Suveyd, *el-İslâm ve Filistin: Hivârun şâmilun mea' es-Seyyid Muhammed Hüseyin Fadlallah* (Beyrut: Müessesetu'd-Dirâseti'l-Filistîniyyeti, 2000), 1; Vefâ Kâzım Mâdî el-Kindî - Merve Selîm Habîb, "es-Seyyid Muhammed Hüseyin Fadlallah: Hâyatuhu ve mevâkıfuhu mine'l-kadiyyeti'l-lübnânîyyeti", *Mecelletü Merkezü Bâbil li'd-dirâseti'l-İnsânîyyeti* 4/3 (2014), 157, 162.

⁵ Surûr, *Allâme Fadlallah: Tahaddî el-Memnû'*, 29; İbrahim M. Ebu Rebi, *İslâmî Hareketin Entelektüel Kökenleri*, çev. M. Ali Demirci (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1998), 333; Sümeysra Nalbant, "İslami Hareketin Radikal İki Yönü: Sünni ve

tefsir metodu açısından, modern dönemde Şîî literatürde tefsir otoritesi olarak kabul edilen Muhammed Hüseyin Tabâtabâî'nin etkisi ön plana çıkmaktadır. Tabâtabâî'nin (öl. 1981), modern dönem tefsir ekolleri arasında etkin rol oynadığı düşünülen içtimai tefsir anlayışını temsil eden Menâr Ekolü'nden etkilendiği ifade edilmektedir.⁶

İçtimai tefsir ekolü, Kur'ân'ı sosyal meseleler ve toplumsal dönüşüm bağlamında ele almayı amaçlayan bir yaklaşımı ifade eder. Bu ekol, Kur'ân'ın özellikle çağdaş problemlere çözüm sunan dinamik bir metin olduğu fikrini vurgulamaktadır.⁷ Bu anlayış, modern tefsir faaliyetlerinin temel özelliklerinden birisi olup⁸ Kur'ân merkezli bir düşünce sistemini ifade etmektedir.⁹ Bu düşünce sisteminde, Kur'ân'ın bir hidayet kitabı olduğu vurgulanmakta ve tefsirde teorik tartışmalara yer verilmesi eleştirilmektedir. Tefsirin ana hedeflerinden biri ıslah olmalıdır. Bu çerçevede bireyin ve toplumun ıslahı gözetilmeli; Müslüman şahsiyetin inşası ve Müslüman bir toplumun oluşturulması için düşünce ve eylem birliği amaç haline getirilmelidir. Ekolün temel ilkelerinden bir diğeri de bütüncül yaklaşımdır. Kur'ân'ı bütüncül bir yaklaşımla ele almayı hedeflerken insanın da iman ve amel bütünlüğü içerisinde hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda pratiğe yönelik güçlü bir vurgunun yapıldığı ifade edilebilir. Bu anlayışın bir diğer prensibi de mezhep üstü bir yaklaşım sergilemesidir. Bu nedenle mezhebî kimliklerle yapılan tefsir faaliyetleri eleştirilmekte mezhebî taassuptan sakındırılmaktadır.¹⁰ İçtimai tefsir ekolünün bu temel ilkeleri, modern dönemde birçok müellifin tefsir anlayışını şekillendirmiştir.

Fadlallah'ın tefsiri incelendiğinde bu ekolün en önemli isimlerinden Muhammed Abduh (öl. 1905) ve öğrencisi Reşîd Rızâ'nın (öl. 1935) tefsiri *Tefsîrû'l-menâr*'ı, Mahmûd Şeltût'un (öl. 1963) *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-kerîm*'i Seyyid Kutub'un (öl. 1966) *fî Zilâli'l-Kur'ân*'ı, Ebû'l-A'lâ Mevdûdî'nin (öl. 1979) *Tefhîmu'l-Kur'ân*'ı, Saîd Havvâ'nın (öl. 1989) *el-Esâs fî't-tefsîr*'i ve Mustafa Merâğî'nin (öl. 1952) *Tefsîru'l-Merâğî* isimli eseri tefsirinin kaynakları arasında yer almaktadır. Bu eserleri zaman zaman eleştirmekle birlikte tefsirinin kaynakları arasında Sünnî mezhep içerisinde yer alan bu âlimlere yer vermesi onun mezhep üstü yaklaşımını da ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Modern dönem Şîî-İmâmî perspektifle içtimâî tefsir içerisinde zikredilen başta *Mîzanü'l-Kur'ân* olmak üzere Seyyid Ebû'l-Kâsım el-Hûî'nin (öl. 1992) *el-Beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*'ı, Âyetullah Mekârim Şîrâzî'nin *Tefsîr-i Numûne'si (el-Emsel)* ve Cevâd Muğniyye'nin (öl. 1979) *el-Keşşaf*'ı da onun kaynakları arasında yer almaktadır.

Bazı araştırmacılar, Fadlallah'ın *Min vahyi'l-Kur'ân* tefsirini, İslamî Hareket'in önemli

Şîî Paradigmanın Kur'an Tasavvurları -Seyyid Kutub (ö. 1966)-Muhammed Hüseyin Fadlallah (ö. 2010)", *Ege 10. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi 22-24 Aralık, 2023-İzmir*, ed. Dwi Solisworo, (İzmir: Global Publishing House, 2023), II/2554-2568.

⁶ Muhammed Hüseyin Tabatabâî, *el-Kur'ân fî'l-İslâm* (Beyrut: Dârü'z-Zehrâ, 1393), 63-68; Ali el-Evsî, *et-Tabâtabâî ve menhecühü fî Tefsîri'l-Mîzân* (Tahran: Muâviniyyetu'r-Riâseti li'l-'Alâkâtî'd-Düveliyyeti fî Münazzamti'l-A'lâmî'l-İslâmî, 1405), 72; İmran Çelik, *Çağdaş Dönem Sünnî-Şîî Tefsir Mukayesesi (Menâr ve Mizân Tefsir Örneği)* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 55, 58, 76; Musa Kazım Yılmaz, "el-Mîzân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 30/214.

⁷ Muhammed Hüseyin Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-mufessirîn* (Kahire: Mektebetu Vehbe, 2000), 2/401-402; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2010), 776; Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi* (İstanbul: İfav Yayınları, 2012), 240.

⁸ Hikmet Koçyiğit, "Modern Tefsir Hareketinin Niteliği", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XVII/1 (2013), 239.

⁹ Ahmet Özdemir, "Muhammed Abduh'un Kur'ân Anlayışı", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/33 (2018), 84.

¹⁰ Mehmet Seri Doğru, *İctimaî Tefsir ve Tefsîrû'l-Merâğî*, ed. Recep Bilgin (Ankara: İktisat Yayınevi, 2022), 72-77; Öztürk, "Çağdaşlık ve Çağdaş Dönem Kur'ân Yorumlarına Genel Bir Bakış", 82-82; Koçyiğit, "Modern Tefsir Hareketinin Niteliği", 239-255; Özdemir, "Muhammed Abduh'un Kur'ân Anlayışı", 98-99; Nefise Kuloğlu - Recep Demir, "Tefsîru'l-Menâr'ın Ulûmu'l-Kur'ân'ın Bazı Tartışmalı Konularına Yaklaşımı", *Mutalaa* 3/1 (2023), 3-4.

isimlerinden biri olan Seyyid Kutub'un Fî Zilâl'il-Kur'ân adlı eseriyle yaptığına benzer şekilde, Şîî bir perspektifle kaleme aldığını ifade etmektedir.¹¹ Müellifin tefsiri tahlil edildiğinde yöntem, muhteva ve güncel konulara yaklaşımı açısından içtimâî tefsir özelliklerini taşıdığı tespit edilebilmektedir. Hidayet merkezli bir Kur'ân anlayışını benimsemesi, bütüncül yaklaşımı, akla önem vermesi, âyetleri psikolojik ve sosyolojik açıdan tahlil etmesi, mezhep üstü yaklaşımı, vahdet çağrısı ve diyaloga yaptığı vurgu, birey ve toplumun ıslahını amaç edinmesi onun tefsirini incelemeye değer kılmaktadır.

Bu çalışmada, Şîî-İmâmî geleneğini takip eden ve içtimâî tefsir ekolü içinde değerlendirilen Fadlallah'ın tefsir anlayışı, İsrailoğulları ile ilgili âyetler üzerinden analiz edilmiştir. Yapılan bu analizde, Fadlallah'ın söz konusu âyetleri psikososyal bir yaklaşımla ele aldığı görülmüştür. Ayrıca, bazı araştırmacıların Mekkî ve Medenî sûrelerde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı İsrailoğulları portresi çizildiğine yönelik iddiaları ışığında¹² Fadlallah'ın tefsirindeki yorumlar incelendiğinde, genel olarak İsrailoğullarına yönelik olumsuz bir bakış açısının olması onun bu âyetlerdeki yorumunu incelemeye değer kılmaktadır. Bu çerçevede çalışma, İsrailoğulları ve Yahudilerle ilgili Kur'ân'da özellikle Fadlallah'ın diğer sûrelere nazaran daha fazla açıklama ve yorumlarda bulunduğu Bakara, Nisâ, Mâide, En'âm, A'râf, İsrâ, Ahzâb, Fussilet, Şûrâ, Haşr ve Cum'â sûreleri kapsamında şekillenmiştir.

Muasır bir müfessir olması nedeniyle Fadlallah'ın tefsir anlayışı üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır. Özellikle onun içtimâî tefsir yaklaşımı çerçevesinde Yahudilik ve İsrailoğulları ile ilgili yorumlarına odaklanan kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Literatürde, genel olarak Fadlallah'ın siyasi ve dini düşünceleri üzerine çalışmalar mevcut olsa da tefsir metodu ve özellikle Yahudilik konusundaki yorumları akademik düzeyde yeterince ele alınmamıştır. Bu nedenle, çalışmamız, bu alandaki boşluğu doldurmayı ve Fadlallah'ın tefsir anlayışını içtimâî tefsir perspektifinden Yahudilik bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

1. Kur'ân'da Yahudi Karakteri

Kur'ân'ı Kerîm'de en fazla bahsi geçen kıssa, Hz. Musâ ve İsrailoğullarına dair anlatılan kıssadır. Fadlallah'a göre tarihi süreçte İslam'ın karşısındaki en büyük dinî, siyasî ve toplumsal güç, Yahudiler olmuştur. Bu nedenle Kur'ân bu güç karşısında Müslümanları bilgilendirmek, bilinçlendirmek, tedbirli ve temkinli hareket etmeleri noktasında uyarmıştır.¹³ Çünkü Yahudi cemaati binlerce yıllık kadim tarihleri ile diğer cemaatlere karşı dini ve kültürel açıdan üstün bir güç olmayı başarmışlardır. Siyaset ve otorite bağlamında yıkıma uğramış olsalar da kendilerine isnat ettikleri üstünlük anlayışı ile bu durumu aşabilmişlerdir. Kur'ân, onların bu üstenci tavrını diğerlerine karşı takip ettikleri "ümmî"¹⁴ anlayışıyla ifade etmektedir.

Fadlallah'a göre onların kendilerini üstün, diğerlerini "ümmî" olarak nitelendirmelerinin sonucunda "öteki"ye karşı algıları, kompleksli, hak sahibi ve haklı, gasıp gibi özellikleri haiz olumsuz bir karakter ortaya çıkmıştır.¹⁵ Buna göre onların saldırgan ve düşmanca tutumlarını besleyen aşağılık kompleksi, kıskançlık, kin ve nefret duygularına sahip olmalarıdır.¹⁶ Başkalarına

¹¹ el- Hüseyinî, es-Seyyid Muhammed Fadlullah mufessiren, 30; Ma'rifet, *et-Tefsîr ve'l-mufessirûn fî sevbihi'l-kâşib*, 2/1029.

¹² Mahmut Ay, *Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 194, 257, 404.

¹³ Muhammed Hüseyin Fadlullah, *Tefsîru min vahyi'l-Kur'ân* (Hârretu Harîk: Dârü'l-Melek, 2018), 1/322, 397.

¹⁴ Âl-i İmrân 3/75.

¹⁵ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/325.

¹⁶ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 18/251.

karşı yürüttükleri bu politikalar, Yahudilere karşı olumsuz bakış açısının oluşmasına neden olmuştur.¹⁷

Kur'ân, Hz. Peygamber döneminde Medine'de yaşayan Yahudileri muhatap alırken onlara binlerce yıllık tarihî geçmişten o güne kadar tekrar edegelen bazı toplumsal davranışları hususunda eleştirilerde bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve en önemlisi kendilerine gelen davet karşısındaki olumsuz tavırlarıdır. Kur'ân'da pek çok yerde kendilerine gönderilmiş peygamberlere karşı isyan içerisinde bulundukları ve peygamberleri öldürecek kadar ileri gittikleri belirtilmektedir.¹⁸ Fadlallah'a göre Yahudiler, tarih boyunca peygamberlere karşı komplo kurmak ve bununla birlikte toplumda ahlakî yozlaşmaya sebebiyet verecek şekilde kendi menfaat ve çıkarlarını korumak için bozgunculuk çıkarmaya devam etmişlerdir. Onlar, bölgesel ve küresel anlamda insanlığı tahrip etmek için uğraşmayı kendi nüfuzlarını artırmak için bir fırsat olarak görmüşlerdir. İnsanların hayatlarında yarattıkları sarsıntıları kendi lehlerine kullanmakta ve bunun için dinî, siyasî, iktisadî ve içtimâî tüm araçları kullanmaktadırlar.¹⁹

Fadlallah, Yahudilerin geçmişte ve günümüzde kendilerine gelen hakikat ve davet karşısında takip ettiği iki önemli politikadan bahsetmektedir. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir: 1. Alay etme ve çarpıtma yöntemi. 2. Hakikati gizlemek. Yahudiler vahiy kültürüne sahip kimseler olarak kendilerine gönderilecek olan peygamberden haberdar olmaları, onu beklemeleri ve gelecek elçinin özelliklerine dair bilgi sahibi olmalarına rağmen hakikat kendilerine geldiğinde gerçeği inkâr etmişlerdir.²⁰ Kur'ân bize Yahudilerin İslam'a karşı hakikat üzere değil, yalan, kibir ve inat duygularından hareketle tavır aldıklarını anlatmaktadır. Onların vahiy bilgisine sahip olmalarına rağmen müşriklerin şirk inancının tevhid inancından daha üstün olduğunu söyleyecek kadar²¹ İslam'a öfke duydukları vurgulanmaktadır. Yahudilerin İslam karşısındaki bu tür itirazları münafıklara ve müşriklere güç vermiştir.²²

Yahudilerin temel karakter özelliklerinden birisi isyancı tutumlarıdır. Ayrıca kurnaz bir tacir tavrıyla her türlü yolu mübah görerek yalnızca maddî kazancı önemsemektedirler.²³ Sözünden dönmek, onların toplumsal bir özelliğidir²⁴ Bunlar yalan konusunda profesyonelleşmiş, eylemsel bir politika haline getirmiş ve insanların tasavvurlarını etkilemek için yalanı kullanmaktan çekinmemişlerdir.²⁵ Atalar kültürüne taassup ve taklit ile bağlılık göstermektedirler.²⁶ Ayrıca, düşmanca tavırları ve saptırma politikaları sebebiyle gündemleri kötülük ve bozgunculuk üzerinedir ve buna uygun hareket etmektedirler. Peygamberlere, onların izinden giden velilere, ıslah çağrılarına karşı kötü sözlerin propagandasını yapmakta; İslam'a ve Müslümanlara karşı komplo kurmaktadır. Çevrelerindeki zayıf kimselerin hukukunu sözlü veya fiili olarak çiğnemekten çekinmezler. Faiz alır, rüşvet yer, aldatma, hırsızlık ve ihanette bulunurlar.²⁷

Kur'ân'da genel manada çizilen Yahudi portresi bağlamında bazı ilim adamları, Hz. Musa ve İsrailoğullarına dair Kur'ân'da anlatılan kıssaların Mekke ve Medine döneminde iki farklı

¹⁷ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 7/267.

¹⁸ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 5/331.

¹⁹ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/248-249.

²⁰ el-Bakara 2/146; el-En'âm 6/20.

²¹ "Kendilerine kitaptan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve bâtıla iman ediyorlar, sonra da kâfirler için "Bunlar Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır" diyorlar" (en-Nisâ 4/51).

²² Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/494-495.

²³ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/325-326.

²⁴ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/360.

²⁵ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 5/160.

²⁶ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 12/344.

²⁷ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 5/222.

üslupla anlatıldığını düşünmektedir. Buna göre nüzul sürecine uygun olarak Mekke'de zulüm gören bir İsrailoğulları tasviri ortaya konulmuşken; Medine'de olumsuz bir İsrailoğulları tasviri hâkimdir.²⁸ Fadlallah'ın Mekkî ve Medenî sûrelerde anlatılan İsrailoğulları'na dair çizilen tabloda böyle bir ayırım yapmadığı görülmektedir. Fakat bazı nüanslara değinmektedir. Onun, Yahudi tasvirinde yaptığı olumlu yaklaşımlardan biri, onların Hz. Musa döneminde işledikleri kusurları binlerce yıldır yaşadıkları hayat düzenini bırakmanın kolay olmadığına dair düşüncesidir. Buna göre İsrailoğulları yaşadıkları mucizevî olaylara rağmen tek ilah inancını içselleştirememişler ve zihniyetlerini değiştirememişlerdir. Putçu zihniyet öyle baskın ve etkindir ki, ona işaret eden veya onu açığa çıkarabilecek herhangi bir unsurla karşılaştıklarında bu anlayış hemen uyanmaktadır.²⁹ Bu nedenle Fadlallah; Yahudileri manevî ve psikolojik açıdan geliştirmek isteyen Hz. Musa'nın, onları sabır ve kararlılık ruhunu benimsemeye davet ettiğini, ayrıca onlara umut etmeyi tavsiye ettiğini söylemektedir. Nitekim müellife göre sonuca ulaşmak için insanın birçok aşamadan geçmesi gerekir. Her merhalede kendi içerisinde problemler, meydan okumalar ve acılar barındırır. Bütün bunlarla yüzleşmek için sabır gerekmektedir. Ancak Hz. Musâ'nın kavmi bu bilince sahip olamamışlardır.³⁰ Diğer olumlu yaklaşımlardan biri ise bazı uyarı ve ikazların yalnızca Yahudileri eleştirmek için olmadığı ve aynı ilkelerin Müslümanlar için de geçerli olduğunu vurguladığı yerlerdir.³¹ Bu yorumların arka planında onun Yahudileşme temayülü ve buna karşı alınması gereken önlemler şeklinde bir anlayışı olduğu düşünülebilir.

Genel olarak Kur'ân'ın da daha ziyade olumsuz özelliklerine yaptığı vurgular sebebiyle Fadlallah'ın tefsirinde İsrailoğulları'nın kötü özellikleri üzerinde durulmuş ve olumsuz nitelikleri ortaya konulmuştur.

2. Yahudilerle ilgili Temel Meseleler

Bu başlık altında Fadlallah'ın Kur'ân'da geçen Yahudilerin Tanrı tasavvuru, seçilmişlik inancı, vaat edilen topraklar, Tevrat'ın neshedilmesi gibi konulardaki yaklaşımı incelenecektir. Bu konular, Kur'ân'ın indiği dönemde olduğu gibi günümüzde de güncelliğini korumakta, netleşmeyen sorular ise muhataplarından yanıt beklemektedir. Fadlallah da kendisinin bu soruların muhatabı kabul etmiş ve tefsirinde bunları cevaplamaya çalışmıştır.

2.1. Tanrı Tasavvuru

Eski Ahit'te Tanrı, her şeyin yaratıcısı olarak görülmektedir. Tanrı evreni, evrendeki her şeyi yaratan ve bu süreç içerisinde tarihe müdahale eden egemen ve eşsiz bir varlıktır. Ayrıca Eski Ahit'te Tanrı, İsrail halkını kuşatan, koruyan ve yönlendiren tapınılmaya layık bir ilah olarak görülmektedir.³²

Fadlallah'a göre Kur'ân'ın çizdiği tabloda Yahudilerin tanrı tasavvuru kapsayıcı, en üstün kudrete sahip ve tenzih ilkesine dayalı bir anlayış değildir. Bilakis Kur'ân'da anlatılanlar, onların sınırlı ve eksiklikler atfettikleri bir ilah anlayışına sahip olduklarını göstermektedir. "*Allah'ın eli bağılıdır*"³³ ifadesi, bu anlayışın en belirgin göstergelerindendir. Bu ifade, Yahudilerin Allah'a

²⁸ Ay, *Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak*, 194, 257, 404.

²⁹ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 7/98-199, 209; 18/365.

³⁰ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 2018, 7/196.

³¹ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/191; 5/117, 122; 18/278, 364.

³² *Açıklamalı Kutsal Kitap* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2010), Yar. 1: 1-31; Behnan Konutgan vd., *Kutsal Kitap Sözlüğü*, thk. Debora Basmacı (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016), 718-720; Serkan Sayar, "Tevrat'ta ve Kur'an'da Tanrı Tasavvuru: Yaratma, Seçilmişlik, Merhamet ve Adalet Kavramları Ekseninde Bir Değerlendirme", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)* 13/1 (2023), 77.

³³ el-Mâide 5/64.

acizlik isnat ettiklerini göstermektedir. Fadlallah’a göre bu tasavvur Yahudilerin tarihsel süreçte yaşamış oldukları azap ve cezalarının sonucu olarak şekillenmiştir.³⁴ Müellif, Yahudilerin psikolojik çıkmazlarını kendi lehlerine yorumlayarak aşmaya çalıştıkları düşüncesindedir. Ancak Fadlallah burada yalnızca Kur’ân ifadelerinden hareket etmiş, Tevrat metnine veyahut Yahudi kaynaklarına herhangi bir atıfta bulunmamıştır. Burada onun genel bir sonuç çıkardığı ve bunun olumsuz bir bakış açısıyla ele alındığı anlaşılmaktadır.

Fadlallah, Yahudi ve Hristiyanların peygamberlere ulûhiyet atfetmesi ile ilgili âyette³⁵ bunun sebebini insanın doğasındaki sınırlılıklardan kaynaklanan bir durum olarak görmektedir. Ona göre, bu topluluklar ruhanî açıdan yüksek mertebeye sahip kimseleri tam anlamıyla idrak edemedikleri için, onları ilahlaştırarak bu bilinmezliği aşmaya çalışmışlardır. Ancak bu eğilim yalnızca Ehl-i Kitâb’a özgü değildir. İnsanlar, aşırı saygı duydukları birini yüceltirken onun büyüklüğünü ifade etmekte zorlanırlar ve bu yüzden ona ulvî sıfatlar yakıştırma eğiliminde olurlar. Bu, aşırı hayranlığın doğurduğu bir sonuçtur.

Fadlallah, günümüzde bazı Müslümanların Batı’ya duyduğu hayranlığı bu âyet kapsamında değerlendirmektedir. Ona göre bu tür bir bağlılık, zihinsel bir sapmayı ve psikolojik açıdan zayıf olanın güçlü olanı taklit etmesini ifade eden bir zaafı göstermektedir. Âyet³⁶, herhangi bir delile ve temele dayanmayan bu düşüncüyü reddederek, insana Kur’ân’ın ortaya koyduğu tanrı inancına sahip olması gerektiğini hatırlatmaktadır. Din adamlarına karşı aşırı saygı ve sevgi beslemenin bir sonucu olarak, insanların Allah Teâlâ’ya ait ilahî sıfatları insanlara vermesi, Allah’a itaatsizlik anlamına gelmektedir. Allah’a iman ve itaat ise rubûbiyetin iki temel özelliğidir. Bu sebeple aşırı saygı ve sevgi hem düşünce hem de eylemde Allah’tan başkasına tapmayı ifade eden bir sapmadır.³⁷ Fadlallah, ilgili âyette³⁸ belirli bir tarihsel bağlamdan ziyade evrensel bir ilkenin vurgulandığını tespit etmektedir. Ona göre, âyette eleştirilen husus, yalnızca Yahudi ve Hristiyanlara özgü bir sapma değil, dindar ya da seküler insanın genel bir zaafıdır.

Yahudilerin Tanrı tasavvurundaki sapmalardan biri de Yahudilerin kendilerinin seçilmiş bir halk olarak görmeleridir. Hatta kendilerini Allah’a “oğullar ve dostlar” olarak isnat etmektedirler.³⁹ Bu konu, Tanrı tasavvuru bağlamında ele alınabilecek olsa da Yahudilerin seçilmişlik inancı müstakil bir mesele olarak önem arz etmektedir.

2.2. Seçilmiş Halk İnancı

Yahudilik anlayışına göre Tanrı, İsrail halkını seçmiş ve onları kendi halkı yapmıştır.⁴⁰ Kur’ân’da da bu düşünceye uygun olarak Allah Teâlâ’nın İsrailoğullarını seçtiği ve onları üstün kıldığına dair âyetler yer almaktadır.⁴¹ Müfessirlerin bu âyetlerdeki “seçilme ve üstün tutma” özelliklerini belirli şartlara ve belirli dönemlere ait hususiyetler olarak açıkladıklarını ve bunun yalnızca Yahudilere ait bir durum olmadığını, bilakis genel geçer bir ilke olarak değerlendirdikleri görülmektedir.⁴²

³⁴ Fadlallah, *min vahyi’l-Kur’ân*, 5/227.

³⁵ et-Tevbe 9/30.

³⁶ et-Tevbe 9/30.

³⁷ Fadlallah, *min vahyi’l-Kur’ân*, 8/242-244.

³⁸ et-Tevbe 9/30.

³⁹ el-Mâide 5/118.

⁴⁰ Yaratılış 11:31; Sayılar 7: 11-14; Konutgan vd., *Kutsal Kitap Sözlüğü*, 648-650.

⁴¹ el-Bakara 2/40, 47, 122; el-Câsiye 47/16.

⁴² Örnek olarak bkz: Ebû Alî Emînüddîn (Emînü’l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-Tabersî, *Mecmau’l-beyân fî*

Fadlallah, Yahudilerin ayrıcalıklı bir konumda oldukları, seçilmiş ve üstün bir kavim oldukları yönündeki anlayışı eleştirel bir şekilde ele almaktadır. O konuyu öncelikle İsrailoğullarına dair kıssaların Kur'ân'da büyük bir yekûn oluşturmasının, onların ayrıcalıklı bir konumu olduğuna ve ilahî bir saygınlığa sahip olduklarına işaret edip etmediğine dair soru etrafında tartışmaktadır. Fadlallah, Kur'ân'da Yahudilere çok fazla yer verilmesinin onların sahip olduğu ayrıcalıklı bir konum ve ilahî bir saygınlık şeklinde değerlendirilmesini kabul etmemektedir. O, bu görüşüne dair dört gerekçe saymaktadır:

1. Yahudiler, İslam'ın karşısında duran en büyük dinî gücü temsil etmektedirler. Bu nedenle onlar hakkında Müslümanlar bilgilendirilmişlerdir.

2. Âyetlerde yer verilen karakter özellikleri, onların geçmişten getirdikleri, bugün ve gelecekte de taşıyacakları karakteristik gerçeklikleridir.

3. Kur'ân'da Yahudilerin davranışlarına yer verilmesinin sebeplerinden biri, Müslümanların onlarla samimi ve siyasi anlamda dostluk kurmalarının yasaklandığını vurgulamaktır. Fadlallah, bu şekilde kurulacak bir dostluk ilişkisinin İslam'dan akide anlamında olmasa da amelî açıdan bir sapma anlamına geldiğini düşünmektedir. Bunun da sebebi, Yahudilerin Müslümanları ve İslam'ı zayıflatmaya yönelik çabalarıdır.

4. İslam'ın önceki şeriatlerle olan mücadelesinin ciddi bir mücadele olduğu ortaya konulmaktadır. Bu çatışmanın kavramsal ve pratik yönleri ortaya konulmuştur.⁴³

Fadlallah'ın bu konuyla ilişkili olarak değindiği bir diğer konu da Yahudilerin seçilmiş halk olduklarına dair inancıdır. Bu bağlamda müellif, Kur'ân'da geçen "tafdîl" kavramını, İsrailoğullarını Firavun ve kavmine karşı üstün tutma, Firavun'un zulmünden kurtulma ve diğer verilen nimetler şeklinde açıklamaktadır. Allah Teâlâ bir hikmete binaen seçtiği kullarını verdiği nimetleri ile üstün tutmaktadır. Bu âyetlerde üstün tutulmanın sebebi olan nimetler hatırlatılarak Kur'ân'ın nüzul sürecinde muhatabı olan Yahudilerden bu konuda düşünceleri ve ibret almaları istenmiştir.⁴⁴

Konu ile ilgili en önemli ilkelerden birisi kişinin, insan olma yönünden Allah katında hiç kimsenin bir değerinden üstün olmadığını bilmesidir. Kur'ân bu kaideyi hatırlatarak insanın sahip olduğu makamın ve ait olduğu nesebin bir kişiyi Allah'ın huzurunda yükseltmeyeceğini ortaya koymaktadır. Buna göre kişiyi değerli kılan şey, takva ve salih ameldir.⁴⁵ Yahudilerin sığındığı "seçilmiş halk" ideolojisi Fadlallah'a göre aşağılık komplekslerinin bir sonucudur. Bu da onların diğerlerine karşı ırkçı bir zihniyetle yaklaşımlarına sebebiyet vermektedir.⁴⁶ Yine benzer şekilde Yahudilerin sayılı günler azap göreceklere dair inançları da onların seçilmiş toplum inancı ile ilgilidir. Bu inanç, onların kibirli olmalarına ve insanlara üstten bakmalarına neden olmuştur. Hatta kendilerini diğer insanlardan üstün görmekte yetinmeyerek onların kendilerine hizmet etmeleri için yaratıldıklarına inanmışlardır.⁴⁷

Fadlallah, Yahudilerin "seçilmiş halk" olduklarına dair inançlarının toplumsal ve

tefsîri'l-Kur'ân (Beyrut: Dâru'l-Ulûm, 2005), 1/137-138; Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1981), 3/55-56; Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunis: Dâru Sahnûn li'n-Neşr ve't-Tevzî', ts.), 1/483.

⁴³ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/241-244.

⁴⁴ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 7/211.

⁴⁵ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 5/101.

⁴⁶ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/291.

⁴⁷ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/330; 5/101; 11/31.

uluslararası ilişkilere nasıl yansıdığına da değinmektedir. Ona göre Yahudiler, başkalarının yaşamlarını kendilerine ait görmekte ve başkalarına ait şeyleri sanki kendilerinden alınmış bir hak olarak değerlendirmektedirler.⁴⁸ Kur'ân, birçok ayette bu düşüncüyü ele alarak onların da diğer toplumlar gibi sorumluluk taşıyan bir topluluk olduklarını vurgulamış, zatî olarak diğer kavimlere karşı bir üstünlüklerinin bulunmadığını belirtmiştir. Mübâhale âyeti⁴⁹ gibi bazı ayetlerde onlara meydan okunmuş, özellikle ölüme davet edildikleri âyette,⁵⁰ iddia ettikleri imanın batıl olduğu ortaya konmak istenmiştir. Zira, Yahudiler gibi kesin bir kurtuluş inancına sahip olanların ölümden korkmaları, bu iddialarının geçersizliğini gösteren delillerden biri olarak değerlendirilmiştir.⁵¹

Fadlallah'ın Yahudilerin seçilmiş halk inancını psikososyal açıdan değerlendirdiği görülmektedir. O, bu durumun nedeni olarak altta yatan kompleksli bir zihniyeti görmektedir. Tanrı tarafından sevilen bir halkın başına gelen eziyetleri ve cezaları anlamlandırmak ve bunun yarattığı psikolojik gerilimi aşmak için ortaya konulmuş bir düşüncedir.

2.3. Tevrat'ın Neshi

Kur'ân'da Yahudilerin Tevrat'ı tahrif etmeleriyle ilgili âyetlerde⁵² bu tahrif ile kastedilenin ne olduğu konusundaki tartışmalar geçmişten günümüze devam edegelmektedir. Bazıları bu tahrifatın lafzî olduğunu savunurken bazıları da tahrifin yazılı metinde değil, söylem, tavır ve davranışlarda olduğunu iddia etmektedir.⁵³ Bu konuyla ilgili Fadlallah'ın görüşleri dikkat çekmektedir. Müellife göre, Kur'ân'ın İsrailoğullarından bahsetmesinin gerekçelerinden biri de onların tahrif ettiği hakikati ortaya koymaktır.⁵⁴

Allah Teâlâ bütün peygamberlerini aynı hakikate çağırmaları için göndermiştir. Risaletlerin çağın şartlarına ve ihtiyaçlarına göre şeriat açısından cüzi farklılıklar içermesi aynı hakikate çağırdıkları gerçeğini değiştirmemektedir. Bilakis her peygamber kendisinden önceki kitapları doğrulayıcı ve insanların yeni mesele ve problemlerdeki ihtiyaç duydukları şeyleri yanıtlaması için gönderilmiştir. Buradan hareketle müellife göre önceki şeriatlerin neshi ile genel ilkelerin ve terimlerin ilgası değil; ayrıntılarda gerçekleşen değişimler ifade edilmektedir. İncil'in Tevrat'ı tasdik edici olarak gönderilmesi, Kur'ân'ın ise Tevrat'ı doğrulayıcı olması bunu ifade etmektedir. Bu bilgiler ışığında müellif şunu ifade etmeye çalışmıştır: Hiçbir şeriat bir önceki şeriatı ilga etmez; aksine içerisinde barındırır. Şeriatlerin tamamen neshi söz konusu değildir.⁵⁵ Buna göre Fadlallah'ın vahiy meselesine ve peygamberlik müessesine bütüncül bir perspektifle baktığı söylenebilir.

⁴⁸ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 7/267.

⁴⁹ Âl-i İmrân 3/61.

⁵⁰ el-Cum'a 62/6-8.

⁵¹ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 18/368-369.

⁵² el-Bakara 2/59, 75; âl-i İmrân 3/78; en-Nisâ 4/46; el-Mâide 5/13, 41, 43-44.

⁵³ Bu görüşün en önemli temsilcilerinden birisi Süleyman Ateş'tir. Mustafa Öztürk, Mehmet Okuyan ve Necmettin Gökkr gibi bazı ilim adamları da benzer bir görüşü savunmakla birlikte bu görüş Süleyman Ateş üzerinden eleştirilmektedir. Daha fazla bilgi için bk. Mehmet Okuyan - Mustafa Öztürk, "Kur'an Verilerine Göre 'Öteki'nin Konumu", *İslam ve Öteki: Dinlerin Doğruluk, Kurtarıcılık ve Bir Arada Yaşama Sorunu*, ed. Cafer Sadık Yaran (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2001), 179-184; Ateş Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998), 1/185-186; 2/69-70, 295-299; Necmettin Gökkr, "Kur'ân-ı Kerîm Açısından İlâhî Kitapların Tahrifi Meselesi", *Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi* II/19, 20, 21 (1999), 223-224; Mustafa Hocaoglu, "Süleyman Ateş'in Tefsirinde Bütünlük Sorunu: Ehli Kitab'ın Cennet'e Girmesi ve Tevrât'ın Tahrifi Meselesi", *İslâmî Araştırmalar* XXIII/1 (2012), 44-54.

⁵⁴ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/241-244.

⁵⁵ Fadlullah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/357; 2/344-346; 5/165, 170, 175-180; 7/239-251; 16/383.

Fadlallah, Kur'ân'ın Tevrat, İncil ve diğer şeriatlerdeki ortak noktalar üzerine yaptığı vurgunun, bu dinlerin mensuplarının kendi şeriatlerine bağlı kalmaya devam edebileceği anlamına gelmediğine dikkat çekmektedir. İncil'de yer alan ahlakî ilkeler ve manevî değerler Kur'ân'da da yer aldığından İncil'in hükmü, Kur'ân'ın hükmüdür. Bu çıkarımı Fadlallah, "*ortak bir söze gelin*"⁵⁶ âyetinden hareketle ortaya koymaktadır. Buna göre Kur'ân'ın önceki kitapları doğrulayıcı ve diğer kitaplar üzerine müheymîn⁵⁷ olması, son nebî olan Hz. Peygamber'e verilen Kur'ân'ın diğer kitapları birleştiren bir kitap olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece Tevrat'ın şer'î boyutu ile İncil'in manevî ve ahlakî boyutu Hz. Peygamber'e vahyedilmiştir. Hatta müellife göre "önceki kitaplar" ile Hz. İbrahim'e verilen sayfeler ve Hz. Davud'a verilen Zebur'u da dâhil tüm kitapların Kur'ân'da yer aldığı ifade edilebilir.⁵⁸

Fadlallah, bugün elimizde bulunan Tevrat'ta peygamberlerin masumiyetlerine uymayan kıssaların bulunmasını Tevrat'ın tahrif edildiğine dair delillerden biri olarak kabul etmektedir.⁵⁹ Neticede bugün elimizde bulunan Tevrat ve İncil metinleri Kur'ân'ın doğruladığı kadar kabul edilebilir ve onaylamadığı hususların tahrif edildiği kanaatine varılır. Yahudi ve Hristiyan dinlerine mensup kimseler de Hz. Peygamber'in Kur'ân ile getirmiş olduğu şeriate itaat etmelidirler.

Fadlallah'ın Tevrat ile ilgili olarak tefsirde değindiği bir diğer mesele de Tevrat'ın kendisiyle meşruiyet kazandıran güçlü bir delil olmasıdır. Bu durum, din adamlarının kendilerini korumasına ve Tevrat'tan bihaber olan kimselerin bilgisizliklerinden faydalanarak onları yönlendirmesine sebebiyet vermektedir.⁶⁰ Ayrıca Tevrat, İsrail'in söylemlerini meşrulaştıran dinî argümanları içeren bir kitap hüviyetindedir.⁶¹ Fadlallah'ın tefsir yorumlarında güncel ve siyasî meseleleri âyetlerle ilişkilendirerek açıkladığı görülmektedir. Böylece onun, siyasî meseleleri dinî temel üzerine inşa ettiği anlaşılmaktadır.

2.4. Vaat Edilen Topraklar

Yahudiler, tarih boyunca teolojik ve siyasî argümanlara dayanarak, Filistin merkezli olmak üzere, Filistin'den Fırat Nehri'ne kadar uzanan geniş bir toprak parçasının Tanrı tarafından kendilerine vaat edildiğini savunmuşlardır. Bu inanç, kutsal metinlerdeki belirli pasajlara dayandırılarak,⁶² Tanrı'nın İsrailoğullarına özel bir misyon yüklediği ve onlara belirli toprakları bahşettiği düşüncesiyle temellendirilmiştir.⁶³ Günümüzde de bu söylem, özellikle Siyonist ideoloji bağlamında siyasî ve tarihî perspektiflerle desteklenerek Filistin toprakları üzerindeki hak iddialarını pekiştiren bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu anlayış, yalnızca dinî bir inanç olmaktan öte, Yahudi kimliğinin ve İsrail'in bölgesel politikalarının şekillenmesinde önemli bir faktör hâline gelmiştir.⁶⁴ Kur'ân'da da çeşitli âyetlerde İsrailoğulları'na vaat edilen topraklardan bahsedilmektedir.⁶⁵ Bu âyetlerin Fadlallah tarafından nasıl ele alındığı önem arz etmektedir.

⁵⁶ Âl-i İmrân 3/64.

⁵⁷ el-Mâide 5/48.

⁵⁸ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 5/176-178.

⁵⁹ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 7/238.

⁶⁰ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 18/369.

⁶¹ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 5/311.

⁶² Yaratılış 15: 18-21.

⁶³ Konutgan vd., *Kutsal Kitap Sözlüğü*, 204-205.

⁶⁴ Baki Adam, "Yahudilik", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 227; Semiha Karahan, "Siyonist Öğretide Vaat Edilmiş Topraklar", *Ortadoğu Etütleri: Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* XIII/2 (2021), 180-185.

⁶⁵ el-Mâide 5/21; el-A'râf 7/137; Yûnus 10/93; el-İsrâ 17/104; el-Kasas 28/5-6; el-Enbiyâ 21/105.

Fadlallah, dinî ve siyasî argümanlarla⁶⁶ İsrail'i Filistin topraklarını işgal eden gaspçı ve gayr-i şer'î bir güç olarak nitelendirmektedir.⁶⁷ Buradan hareketle onun Kur'ân'da zikri geçen vaat edilmiş topraklar⁶⁸ hakkındaki düşüncelerinin siyasî yaklaşımını etkilediği düşünülebilir. Böylece siyasî söylemini dinî metinlerdeki yorumlarıyla da güçlendirmiş olacaktır.

Fadlallah'a göre İsrailoğulları ile ilgili kıssada geçen "*Şehre girin*"⁶⁹ âyetinde kastedilen mekân, Beytül-Mukaddes'tir.⁷⁰ Hz. Musâ önderliğinde Mısır'dan çıkıp çölde dolaşırken İsrailoğulları için Beytül-Mukaddes hedef olarak belirlenmiştir. Fadlallah'a göre âyette yer alan "*şehre girin*" ifadesi ile savaş emri verildiği anlaşılmaktadır. Fakat Hz. Musâ emrindeki İsrailoğulları savaşın gerektirdiği çatışma ve şehadet gibi sorumlulukları alamadıkları için bu emri yerine getirmemişlerdir.⁷¹ Burada Fadlallah'ın tarihsel veriler dışında âyetin lafzından hareketle ve akli çıkarımlarda bulunarak boşlukları doldurduğu görülmektedir. Aynı zamanda Yahudi karakterinin olumsuz yönlerini de vurgulamaktadır.

Âyetin devamındaki "*Allah'ın size yazdığı*" ifadesi hakkında ise müellif şunları söylemektedir: Zahirine bakıldığında Allah Teâlâ'nın İsrailoğullarını Firavundan kurtardıktan sonra yerleşmeleri ve Allah'ın ve Peygamber'in emir ve yasaklarına riayet ederek kutsal topraklara dönüştürmeleri için vaat ettiği topraklardır. İşte bu nedenle inkârcı ve zorba yöneticiler orada yaşarken mustazaf halkı kurtarmak için Hz. Musa oraya girmeyi halkına emretmiştir. Ancak Fadlallah'a göre bu âyette uzaktan veya yakından bu toprakların Yahudilere verildiğine dair ilahî ve kanunî bir hak yoktur. Burada kastedilen husus, oraya girmeleri, yerleşmeleri ve Allah'a ibadet üzerine yaşamalarıdır. Kutsallığın anlamı, kulluk ruhuyla ilişkilidir. Müellife göre "*Oysa biz o ülkede güçsüz düşürülenlere lutfu bulunmak, onları önderler yapmak, onları (ülkelerinin) vârisleri kılmak istiyorduk. Onları belli bir yere yerleştirmek, Firavun'a, Hâmân'a ve ordularına, sakındıkları şeyi onların eliyle başlarına getirip göstermek (istiyorduk).*"⁷² âyetleri de bu yorumu desteklemektedir.⁷³ Fadlallah'a göre Allah'ın mustazaflara vaat ettiği otorite, belirli bir toplumun imtiyazına özgü olmayıp, toplumların ve ülkelerin, kâfir müstekbirlerin tahrip ettikleri yaşam biçimlerinden uzaklaşarak kendilerini ıslah etmeleri ve iman esasları doğrultusunda gerçekleştirdikleri değişimlere dayalı bir sorumluluk bilincini ifade etmektedir. Bu durum, hedeflere ulaşmak amacıyla kolektif hareket etme gerekliliğini ortaya koymaktadır.⁷⁴ Dolayısıyla burada İsrailoğulları seçilmiş bir halk olduğu için vaat edilmiş topraklarda hak sahibi değildir. Bilakis iman eden bir toplum olarak mustazafların yanında ve müstekbirlerin karşısında olma sorumluluğunun yerine getirilmesi çerçevesinde bir hak durumu söz konusu olabilir.

Fadlallah, vaat edilmiş toprakların İsrailoğulları'na ilahî bir ayrıcalık olarak verildiği fikrini reddederek, kutsallığın ve mülkiyetin iman ve sorumluluk ilkeleri doğrultusunda gerçekleşeceğini vurgulamaktadır. Bu bakış açısı, modern siyasal bağlamda İsrail'in Filistin üzerindeki hak iddialarını meşrulaştıran teolojik argümanları geçersiz kılmaya yönelik dinî bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Fadlallah'ın yorumları, Kur'ân'daki vaat kavramını,

⁶⁶ Örneğin el-Mâide 5/82; el-Ankebût 29/64.

⁶⁷ Suveyd, *el-İslâm ve Filistîn*, 96; M. Hüseyin Fadlallah, *İnsan ve Hayat İçin Yeni Ufuklar*, çev. Oktay Yılmaz (İstanbul: İhtar Yayıncılık, 1998), 20, 39.

⁶⁸ el-Mâide 5/21; el-A'râf 7/137; Yûnus 10/93; el-İsrâ 17/104; el-Kasas 28/5-6; el-Enbiyâ 21/105.

⁶⁹ el-Bakara 2/58.

⁷⁰ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/287.

⁷¹ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 5/109-110.

⁷² el-Kasas 28/5-6.

⁷³ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 5/116.

⁷⁴ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 7/197.

belirli bir ırk veya milletin ayrıcalığı olarak değil, mustazafların zulme karşı mücadele ederek elde edebilecekleri bir hak olarak görmektedir. Bu çerçevede, onun siyasî söylemi ile tefsir anlayışı arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Fadlallah'ın yaklaşımı, klasik tefsir anlayışından farklı olarak, tarihî olayları günümüz siyasî gerçeklikleri ile ilişkilendirerek bir okuma yapması açısından dikkate değerdir.

3. Günümüzde Yahudilerle İlişkiler

Fadlallah'a göre Yahudilik, geçmişten günümüze Müslümanların sahip olduğu topraklar ve servetleri sebebiyle Müslümanlara karşı kültür, güvenlik, sosyal ve siyasal alanda bir tehdit anlamı taşımaktadır. Yahudiler geçmişte olduğu gibi günümüzde de düşünsel ve eylemsel faaliyetleri ile İslam âlemi için pek çok zorlu problemlere yol açmaktadırlar. İşte bu nedenle Kur'ân bu kimselerden derinlemesine bahsetmiş ve Müslümanlara bu kimselerin düşmanca hareketlerine karşı dikkatli olmaları emretmiştir. *"Kuşku yok ki iman edenlerin, insanlar içinde en amansız düşmanlarının Yahudiler ve şirk koşanlar olduğunu göreceksin..."*⁷⁵ âyeti de bu hakikati vurgulamaktadır. İşte bütün bu nedenlerle Kur'ân'da Yahudilerin ilahî bir ayrıcalık sahibi olmadıklarını ifade edilmekte; onların kurguladıkları tarih algıları reddedilmekte, yaptıkları olumsuz davranışlar hesaba çekilmekte ve eleştirilmektedir.⁷⁶

Yahudiler, İslam'a karşı psikolojik ve fiili savaş politikaları takip etmektedirler. Bunun için her alanda çeşitli yöntemlere başvurmaktadırlar. Fadlallah'a göre Yahudilerin Müslümanlara karşı düşmanlıkları ebedîdir. Bunun en temel sebeplerinden birisi, Yahudilerin diğerlerini ötekileştiren kapalı bir toplum olmalarıdır. Bu durum, onları düşmanca ve saldırganca bir tutum benimsemeye sevk ederken diğerlerinin de kendilerine karşı nefretle hareket etmesine sebebiyet vermektedir.⁷⁷ İşte bu fiilî güç karşısında İslam'ın Müslümanlara emrettiği şeylerden birisi, Yahudilerle kurulacak ilişkiler için tedbirli ve dikkatli olmaktır. Onlarla bireysel ve toplumsal psikolojik sağlamlığa etki edip onu zedeleyecek ve zayıflatacak duygusal bir ilişkinin kurulmasını yasaklamaktadır. Bu nedenle bir Müslümanın da kendi varlığını tehdit olarak gören ve yok etmek isteyen bu kimselere karşı dostluk göstermesi ve dostluk ilişkisi kurması yasaklanmıştır.⁷⁸

İslam, diğer bütün peygamberlere inanmayı gerektirir. Fakat Müslümanların gerçeklikten uzaklaşmalarını da istemez. Diğer din mensuplarının kendilerine karşı olan düşmanlıklarının farkında olmalarını ister. Çünkü bu din mensupları Müslümanların dinlerinin batıl olduğuna inanmaktadırlar. İslam, müminlerden inançlarını koruyabilmeleri ve sapkınlıklardan etkilenmemeleri için diğer din mensupları ile aralarına mesafe koyarak yaşamalarını istemektedir. Aynı zamanda odaklarını kaybetmeleri ve kişisel ilişkilerinin ve maneviyatlarının etkilenmesini istemez. İslam, müminlerin kendi aralarında ve diğerleri ile kurdukları ilişkinin sınırlarını korumasını istemektedir. Fadlallah'a göre Yahudilerle dostluk kurmanın yasaklandığı âyetlerde kin veya düşmanlığa sevk etme yoktur. İslam, Müslümanların ruhlarında diğerlerine karşı kin ve düşmanlık duygularının büyümesini istemez, yalnızca manevî ve fikrî sınırların ayrılmasını talep etmektedir.⁷⁹

Müslümanlar, Kur'ân'da Yahudiler ile ilgili anlatılan özelliklerden hareketle karakter analizi yapmalı, olayları incelemeli ve gerçekleşecek hâdiselere karşı tedbir almalıdır. Nitekim

⁷⁵ el-Mâide 5/82.

⁷⁶ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/241-244.

⁷⁷ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 7/267-268.

⁷⁸ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 5/281.

⁷⁹ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 5/193-196.

Kur'ân'da bilinç ve farkındalık üzerine yaşamanın gereği ortaya koyulmaktadır. Bu sebeple durumların tespit ve tahlili Müslümanın görevidir. Kur'ân'ın anlattığı Yahudiler tarafından peygamberlere karşı gerçekleştirilen komplolar incelenmeli ve günümüzde de yaşanan benzer faaliyetlere karşı Kur'ân'dan ilham alınmalıdır.⁸⁰ Fadlallah, bugün “basın ve yayın aracılığı ile yapılan karalama kampanyaları” ile Yahudilerin geçmişte alay etme ve çarpıtma yöntemi arasında benzer bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır. Bu yöntem ile hak ve batıl birbirine karışmakta ve kişi, doğru ile yanlış ayıramayacak duruma gelmektedir. Müellif, her dönemde bunun İslam'a karşı yürütülen bir politika olduğunu düşünmektedir. Benzer bir şekilde Yahudilerin geçmişte uyguladıkları bu yöntemi günümüzde de etkin bir şekilde kullandıklarını ifade etmektedir. Yine aynı şekilde yayın yasağı veya delillerin karartılması yoluyla hakikati gizleme yöntemini dün olduğu gibi bugün de uyguluyorlar. Böylece medya aracılığı ile İslam'ın kendini ifade etmesini engellemekte ve güçlenmesini istememektedirler.⁸¹

Fadlallah'a göre Kur'ân bize⁸² Yahudilerin Müslümanlara karşı olan savaşında nihaî bir galibiyete erişemeyeceklerinin müjdesini vermektedir. Bu hedef ancak -sünnetullâh gereği- Müslümanların uyanışı ve intifadası ile gerçekleşebilir. Fadlallah eserinde, bugün Yahudilerin genelde Araplara, özelde ise Filistin halkına karşı elde ettiği sözde zaferi, galibiyet olarak telakki etmez. Zira Müslümanların bugünkü mağlubiyetleri, Müslümanları yok olmasına sebebiyet vermeyecektir. Aksine Yahudilerin gelecekte büyük bir hezimetle karşı karşıya kalacağını düşünmektedir.⁸³ Ancak Filistin'deki Müslümanların yenilgisi ve Yahudilerin galibiyeti, Müslümanların başkalarına karşı kendilerini yenebilecekleri izlenimi vermeleri, dinî ve kültürel erozyona uğramaları ve rehavete kapılmaları sebebiyledir.⁸⁴ Ayrıca kendi aralarında içine düştükleri hizipçilik ve çatışmalar, ümmet bilincinden uzaklaşmaları da Müslümanları zayıflatmıştır. Diğer yandan Yahudilerin batı tarafından desteklenmesi, Yahudilerin, Filistin halkına siyasi ve askeri anlamda baskı kurmalarını hatta onları sürgüne yollayacak kadar ileri gitmelerine imkân sağlamıştır. Ayrıca Batı ve Siyonist güçlerin Müslüman halkları sömürerek zayıflatmaları ve onları kendi sorunlarıyla baş başa bırakarak Filistin sorunundan uzaklaştırmaları da Yahudilerin planlarını engelleyememiştir.⁸⁵

Fadlallah Batı ve Siyonist güçlerle olan mücadelede askerî alanda gerçekleştirilen istişhad eylemlerine de tefsirinde yer vermektedir. Fadlallah'a göre intihar eylemleri, cihad faaliyetleri içerisinde değerlendirilmelidir. Bazı âlimlerin bu eylemlerin haram olduğuna dair verdikleri fetvaları kabul etmeyen Fadlallah, bu eylemlerin belirli şartlar kapsamında caiz olduğunu düşünmektedir. Zira Fadlallah'a göre bir mücahidin düşmanın eliyle öldürülebileceğine dair bilgisinin bulunması veya bunu tahmin ederek savaş meydanına gitmesi ile istişhad eylemi arasında bir fark yoktur. Savaş durumu devam ettikçe, nihaî hedef gerçekleşiyorsa ve stratejik plan gereği olumlu neticelere ulaşıyorsa, ölümün kendisi veya düşman aracılığı ile gerçekleşmesi farklı şeyler değildir.⁸⁶

Fadlallah'ın böyle bir meseleye tefsiri kapsamında yer vermesi onun, sorunlara Kur'ân merkezli bir çözüm üretmek istediğini göstermektedir. Konuyu Kur'ân zemininde tartışması ise meseleye meşruiyet kazandırma gayesinden kaynaklanmaktadır. Zira o intihar eylemlerini “...

⁸⁰ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 5/224.

⁸¹ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 1/241-244.

⁸² Âl-i İmrân 3/112; el-Mâide 5/64.

⁸³ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 3/345; 5/331.

⁸⁴ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 11/35.

⁸⁵ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 3/346.

⁸⁶ Fadlallah, *min vahyi'l-Kur'ân*, 2/139-140.

*kendinizi, ellerinizle tehlikeye atmayın...*⁸⁷ âyeti kapsamında reddedenleri eleştirmekte ve onlara cevap vermektedir. İstişad eylemlerini cihadın bir parçası olarak değerlendirmesi ise bir diğer yönden İslamî hareket yönüyle ilgili olarak da yorumlanabilir. Aktivist yönünü arka planda tutarak meseleyi tefsir zeminine taşıdığı ifade edilebilir.

Fadlallah'ın tefsirinde güncel ilişkiler bakımından Yahudiler ve Filistin meselesi ile ilgili görüşlerini üç açıdan konu edindiği görüyoruz: Birincisi, Yahudilerle dostluk kurmanın yasaklanması ve onların Müslümanlara karşı takip ettikleri psikolojik ve fiilî savaş politikalarına karşı bilinçli ve tedbirli olmaktır. İkincisi, Yahudilerin nihai zafere erişemeyecekleri konusunda âyetlerin verdiği müjdeyi yorumlamaktır. Bu bağlamda ümmet bilinci, Kur'ân'ın ilke ve hedeflerine uygun hareket etmek ve Batı ve Siyonizm'e karşı cihad faaliyeti yürütmektir. Üçüncüsü ise askerî alanda yürütülen cihad faaliyetinde bir yöntem olarak intihar eylemlerinin kullanılmasına yönelik fetvasını tefsir perspektifiyle ele almaktır. Burada onun siyasî düşüncelerinin tefsir yorumlarına, dinî metinlerin ise siyasî söylemlerine etki etmesinden bahsedilebilir. Bu ilişki karşılıklı ve birbirini etkileyen bir görünüme sahiptir. Bunun temel sebebi olarak ise Fadlallah'ın içtimâî tefsir ekolüne mensup bir müfessir olarak tefsirini hayatın içinde etkin kılma çabası olarak görmek mümkündür.

Sonuç

Fadlallah, modern dönemde yaşamış Şîf-İmâmî kimliğe sahip siyasî ve dinî alanda lider bir ilim adamıdır. İlmî yönüyle taklid-i mercîî ünvanına sahip bir müctehid ve *Tefsîru min vahyi'l-Kur'ân* eserini telif eden bir müfessirdir. Onun tefsir anlayışının şekillenmesinde en başta yetiştiği çevre, ailesi ve hocaları önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Âyetullâh Muhsin el-Hekîm gibi reformist ve Müslümanlar arası vahdete önem veren bir hocanın maiyetinde yetişmesi önemlidir. Onun zihniyetinin alt yapısını oluşturan iki önemli unsurun bu olduğu ifade edilebilir.

Tefsiri incelendiğinde ise genel itibarıyla Kur'ân merkezli bir söylem ve ıslah gayesi ile ön plana çıkan ve pratiği önemseyen içtimâî tefsir ekolü ile benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. Ayrıca bu ekolün önde gelen temsilcileri, Fadlallah'ın kaynakları arasında yer almaktadır. Fadlallah'ın mezhep üstü yaklaşımı, diyalog taraftarı olması yine bu ekolün etkilerinden biri olarak görülebilir. Fadlallah'ı bu ekolde özel kılan husus Allâme Tabâtabâî gibi Şîf-İmâmî bir müfessir olmasıdır.

Bu çalışmada, Fadlallah'ın *Min vahyi'l-Kur'ân* tefsirinde Yahudilerle ilgili âyetlere yaklaşımı incelenmiştir. Fadlallah, Yahudilere dair Kur'ân'daki anlatılanları tarihsel, sosyolojik ve psikolojik açıdan ele almakta ve bunları güncel siyasî ve toplumsal meselelerle ilişkilendirmektedir. Fadlallah'ın İsrailoğullarının karakterini olumsuz ve eleştirel bir üslup ile kaleme aldığı görülmüştür. Bunun temelinde Kur'ân'ın Yahudilere yönelik eleştirileri olduğu düşünülebilir. Fakat Fadlallah bunun bugün de geçerli genel bir özellik olarak yorumlamaktadır.

Yahudilerle ilgili temel meselelerdeki yaklaşımı ise dikkat çekicidir. Yahudilerin seçilmiş halk olduklarına dair inançlarını eleştirmekte, bunun psikolojik bir kompleksin sonucunda ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Yahudilerin kendilerine vaat edilen topraklar hakkındaki dinî argümanlarını reddetmektedir. Kur'ân'da literal olarak yer alan bu ifadeleri diğer müfessirler gibi tevil ettiği görülmektedir. Allah'ın "miras bıraktığı" topraklar için seçilmiş bir ırk yoktur; belirli özellikleri taşıyan bir halk vardır. Ayrıca Allah Teâlâ'nın zati olarak ayrıcalıklı kıldığı bir kişi veya toplum yoktur. Onun bu zihniyeti genel olarak eleştirdiği görülmektedir. Tevrat'ın neshi

⁸⁷ el-Bakara 2/195.

meselesinde Fadlallah vahyin birliğini ve bütünlüğünü savunduğu görülmektedir. Buna göre Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberler aynı ilkelere davet etmek için gönderilmiştir. Hz. Musâ'ya ve Hz. İsa'ya verilen vahiy, Kur'ân'da aynıyla mevcuttur. Ancak şeriatlerin dönemsel olarak cüzi konularda farklı olması mümkün ve tabiidir. Bugün elde bulunan Tevrat metninin ise tahrif edildiğini düşünmektedir.

Fadlallah'ın tefsirinin en önemli özelliklerinden biri âyetlerin bugün nasıl anlaşılması gerektiği veyahut güncel konuların tefsir perspektifi ile nasıl ele alındığıdır. Her iki yönden de pek çok meselenin onun tefsirinde gündem yapıldığı görülmektedir. Yahudilerle ilgili yaklaşımını incelediğimiz bu çalışmada onun bu konuya da yer verdiği görülmektedir. Yahudilerle dostluğun yasaklanması, Yahudilerle diyalog ve Filistin'deki İsrail sorunu bu çerçevede değerlendirilebilir. Fadlallah'ın olumsuz Yahudi karakterine yaptığı vurgunun tüm bu meseleleri şekillendirdiği düşünülebilir. Kur'ân'ın Yahudilerle dostluk kurmayı yasaklamasını bu pencereden ele almakta ve onların bireye, topluma ve dünyaya karşı taşıdıkları kine karşı dikkatli olmaya çağırmaktadır. Konuyu psikolojik boyutu ile de açıklamakta ve onlarla ilişkilerde psikolojik sağlamlık ve tedbir ilkeleriyle hareket edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Dolayısıyla Yahudilerle diyalog dikkatli bir şekilde gerçekleşmelidir.

Fadlallah'ın İsrail sorununa önemli ölçüde tefsirinde yer verdiği görülmektedir. O, bu konuyu Müslümanlarda var olan bir zafiyet problemi olarak görmektedir. İsrail'in Filistin topraklarını gaspı ve oradaki başarılarının sebebi Müslümanlar arasındaki bölünmüşlük ve ihmaldir. Galibiyet ise ciddiyet ve cihad faaliyetleri ile gelecektir. Bu çerçevede Fadlallah, cihad yöntemlerinden biri olarak gerçekleştirilen istişhad eylemlerine de tefsirinde yer vermiştir. Onun bu konudaki görüşü olumludur.

Kaynakça

- Adam, Baki. "Yahudilik". *Yaşayan Dünya Dinleri*. ed. Şinasi Gündüz. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Algar, Hamid. "Merci-i Taklîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/172-174. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Ay, Mahmut. *Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2010.
- Çelik, İmran. *Çağdaş Dönem Sünnî-Şîî Tefsir Mukayesesi (Menâr ve Mizân Tefsir Örneği)*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: İfav Yayınları, 2012.
- Doğru, Mehmet Seri. *İctimaî Tefsir ve Tefsîrül'l-Merâğî*. ed. Recep Bilgin. Ankara: İktisat Yayınevi, 2022.
- Ebu Rebi, İbrahim M. *İslâmî Hareketin Entelektüel Kökenleri*. çev. M. Ali Demirci. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1998.
- Emîn, Muhsin el-. *A'yânü's-Şîa*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-Teâruf, 1403.
- Evsî, Ali el-. *et-Tabâtabâî ve menhecühü fî Tefsîri'l-Mîzân*. Tahran: Muâviniyyetu'r-Riâseti li'l-'Alâkâtî'd-Düveliyyeti fî Münazzamti'l-A'lâmî'l-İslâmî, 1405.

- Fadlallah, M. Hüseyin. *İnsan ve Hayat İçin Yeni Ufuklar*. çev. Oktay Yılmaz. İstanbul: İhtar Yayıncılık, 1998.
- Fadlullah, Muhammed Hüseyin. *Tefsîru min vahyi'l-Kur'ân*. 20 Cilt. Hârretu Harîk: Dârü'l-Melek, 3. Baskı., 2018.
- Fadlullah, Muhammed Hüseyin. *Tefsîru min vahyi'l-Kur'ân*. Hârretu Harîk: Dârü'l-Melek, 3. Baskı., 2018.
- Gökkır, Necmettin. "Kur'ân-ı Kerîm Açısından İlâhî Kitapların Tahrîfi Meselesi". *Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi* II/19, 20, 21 (1999), 210-223.
- Hocaoğlu, Mustafa. "Süleyman Ateş'in Tefsirinde Bütünlük Sorunu: Ehli Kitab'ın Cennet'e Girmesi ve Tevrât'ın Tahrifi Meselesi". *İslâmî Araştırmalar* XXIII/1 (2012), 42-54.
- Hüseyinî, Muhammed. *es-Seyyid Muhammed Hüseyin Fadlullah mufessiren*. Beyrut: Dârü'l-Melek, 1465.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 12 Cilt. Tunis: Dâru Sahnûn li'n-Neşr ve't-Tevzî', ts.
- Karahan, Semiha. "Siyonist Öğretide Vaat Edilmiş Topraklar". *Ortadoğu Etütleri: Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* XIII/2 (2021), 177-213.
- Kindî, Vefâ Kâzım Mâdî el- - Habîb, Merve Selîm. "es-Seyyid Muhammed Hüseyin Fadlullah: Hâyatuhu ve mevâkıfuhu mine'l-kadiyyeti'l-lübânîyyeti". *Mecelletü Merkezü Bâbil li'd-dirâseti'l-İnsâniyyeti* 4/3 (2014), 155-204.
- Koçyiğit, Hikmet. "Modern Tefsir Hareketinin Niteliği". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XVII/1 (2013), 233-250.
- Konutgan, Behnan vd. *Kutsal Kitap Sözlüğü*. thk. Debora Basmacı. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016.
- Kuloğlu, Nefise - Demir, Recep. "Tefsîru'l-Menâr'ın Ulûmu'l-Kur'ân'ın Bazı Tartışmalı Konularına Yaklaşımı". *Mutalaa* 3/1 (2023), 1-23.
- Ma'rifet, Muhammed Hâdî. *et-Tefsîr ve'l-mufessirûn fî sevbihi'l-kâşîb*. 2 Cilt. Meşhed: el-Câmi'atü'l-Ravziyye li 'Ulûmi'l-İslâmiyye, 1425.
- Muhakkık, Mehdi. "Âyetullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/244. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Nalbant, Sümeyra. "İslami Hareketin Radikal İki Yönü: Sünni ve Şii Paradigmanın Kur'an Tasavvurları -Seyyid Kutub (ö. 1966)-Muhammed Hüseyin Fadlallah (ö. 2010)". *Ege 10. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi 22-24 Aralık, 2023-İzmir*. ed. Dwi Solisworo. C. 2. İzmir: Global Publishing House, 2023.
- Okuyan, Mehmet - Öztürk, Mustafa. "Kur'an Verilerine Göre 'Öteki'nin Konumu". *İslam ve Öteki: Dinlerin Doğruluk, Kurtarıcılık ve Bir Arada Yaşama Sorunu*. ed. Cafer Sadık Yaran. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2001.
- Özdemir, Ahmet. "Muhammed Abduh'un Kur'an Anlayışı". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/33 (Ocak 2018), 83-101.
- Öztürk, Mustafa. "Çağdaşlık ve Çağdaş Dönem Kur'an Yorumlarına Genel Bir Bakış". *İsâmiyât* 7/4

(2004), 71-94.

Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-. *Mefâtihi'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikir, 1981.

Sayar, Serkan. “Tevrat’ta ve Kur’an’da Tanrı Tasavvuru: Yaratma, Seçilmişlik, Merhamet ve Adalet Kavramları Ekseninde Bir Değerlendirme”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)* 13/1 (2023), 73-95.

Surûr, Alî Hüseyin. *Allâme Fadlullah: Tahaddî el-Memnû’*. Beyrut: Dârü'l-Melek, 1464.

Suveyd, Muhammed. *el-İslâm ve Filistîn: Hivârun şâmilun mea’ es-Seyyid Muhammed Hüseyin Fadlillah*. Beyrut: Müessesetu'd-Dirâseti'l-Filistîniyyeti, 3. Baskı., 2000.

Süleyman, Ateş. *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*. 11 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998.

Tabatabaî, Muhammed Hüseyin. *el-Kur’ân fi'l-İslâm*. Beyrut: Dârü'z-Zehrâ, 1393.

Tabersî, Ebû Alî Emînüddîn (Emînü'l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-. *Mecmau'l-beyân fî tefsîri'l-Kur’ân*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ulûm, 2005.

Yılmaz, Musa Kazım. “el-Mîzân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/213-114. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.

Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-mufessirûn*. 3 Cilt. Kahire: Mektebetu Vehbe, 2000.

Açıklamalı Kutsal Kitap. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2010.